

ע. חוה

סופרים יהודים בספרות האמריקנית

שאל בלאו

„אפיו של אדם הוא גורלו” — אומר שאול (סאול) בלאו בעקבות הרקליטוס (*The Adventures of Augie March*, עמ' 3). כלומר, אישיותו של האדם ולא תנאים חיצוניים הם הקובעים את אשר יארע לו בחייו. תיאוריה זו מונחת ביסוד יצירתו של שאול בלאו. מבנה האישיות של הגיבורים משמש אצלו נקודת המוצא לעלילה. צרכי הנפש וכוחותיה, מעשי הגיבורים והכרעותיהם הם הגלגל המניע את האירועים. התנאים החיצוניים הם על הרוב תוצאת המעשים ולא גורמיהם. אישיותם של גיבוריו מוצאת לכן את מקומה ביסוד היסודות של יצירתו.

יש הרבה מן המשותף בדמויות המופיעות בספריו השונים של בלאו, והן בנויות מסביב לשני מוטיבים מרכזיים המודגשים חליפות, ולעתים — בעת ובעונה אחת. תכופות, האדם של בלאו הוא אדם מעורער, מובס. הוא איש מושפל שאינו יודע להשפיל אחרים; מתייטר שאינו יודע להביא יסורים על הזולת; טיפוס שאחרים מרבים להשתמש בו למטרותיהם. אדם שאינו יודע להשיב מלחמה שעה. אך ככל שהאדם הזה הוא חלש וכנוע בכל הנוגע לתנאים חמריים, למצבים חיצוניים, כן הוא חזק ככל שהדבר נוגע לשלמות הפנימית שלו. הוא מניח לאחרים לרדות בו, אבל רק עד לנקודה מסוימת, כל זמן שהם נשארים מבחוץ. אין הוא נותן להם דריסת רגל בתוך נפשו פנימה, ואין הוא מניח להם לשנות את מערכיה. הוא שומר לעצמו את הזכות להיות מה שהנהו, אף שלא תמיד טוב לו בכך.

האדם של בלאו זקוק לזולת, אך אינו יודע ליצור ביניהם יחס של קירבה הדדית. אין הוא מוצא מרגוע לנפשו לא בתוך הקבוצה או החברה שלו ולא מחוזה לה, לא בצוותא ולא בדידות. אין הוא מוצא את מקומו בחיים סדורים, מיושבים, ואף לא בחיים בוהמים. הרפתקניים. אין הוא מסוגל להיות אדם קונפורמי, אך גם אינו מוצא סיפוק כאדם סוטה. כוחות חוקים פועלים ומשפיעים עליו מכאן ומכאן והוא נכנע להם חליפות. אולם לא בפנים ולא בחוץ, אין ביכולתו להציב את רגליו על הקרקע וסופו שהוא נשאר תלוי ועומד. ספרו הראשון „אדם תלוי ועומד” (*The Dangling Man*). מתרכז בדילמה הזאת. הספר נכתב בימי מלחמת העולם השנייה, ובזמנו ראו בו חקר מצבו הנפשי של מי שאינו מגויס ואינו שותף במאמץ המלחמתי. אולם האימפליקאציות של הספר חורגות מעבר לבעיה הספציפית, והוא חקר לבטיו של אדם בין אינדיבידואליות קיצונית לבין רגימנט טאציה.

בעקבות צו גיוס, עוזב יוסף, גיבור הספר, את עבודתו. קשיים פורמאליים דוחים את הגיוס לזמן בלתי מוגבל, באופן שהוא נותר ללא עבודה וללא צבא. במשך חדשים רבים אין הוא עושה נסיון לצאת ממצב זה למרות הלחץ הכבד המופעל עליו על ידי משפחתו ותבריו לשעבר. מתברר שכבר מקודם לא היתה נפשו שלימה עם חיי השיגרה, ובסתר לבו רקם תכניות לשינוי העולם. עתה הוא בוחר בבטלה, מתוך תקווה שיוכל לנצל את הזמן לעשיית חשבון נפשו. הוא נאחו בהזדמנות שניתנה לו להתכנס בתוך עצמו ובתוך בדידותו, תוך נסיון לדלות את משמעות חייו ולמצוא את מקומו בעולם.

אך לאט לאט ובהדרגה, מעמיד אותו הסופר פנים אל פנים מול הריקנות האיומה שבנפשו, מול ההכרה המאכזבת שאוצרותיו הפנימיים אין די בהם להזנת חייו. חיי הבטלה החסרים כל מסגרת חיצונית מביאים אותו לדכאון הקרוב לשגעון, ובסופו של דבר הוא אץ בשמחה לקראת המשטר הקפדני של הצבא.

„הקרוב” (*The Victim*) מעצב שני גיבורים ואת היחסים ביניהם. אלבי, נוצרי בן טובים, המתחיל את הקאריירה שלו כעתונאי מצליח, נתפס עד מהרה לשכרות שבעקבותיה נהרסים חיי הנישואים והקאריירה העתונאית שלו. הוא נשאר מחוסר עבודה ומידרדר במדרון,

עד שהוא הופך לספיל המתקיים מצדקה, ישן על ספסל בנגן. הוא מנתק את קשריו עם הערכים ואורח החיים שחונך עליהם. אולם אלבי אינו משלים בנפשו עם המצב שלתוכו התדרדר. הוא פונה לאסא לבנטל, עתונאי יהודי, מכרו לשעבר, ומצפה שהלה יקומם את חייו ההרוסים. הוא מתבסס על מקרה שאירע לפני שנים מספר, כאשר אסא הקים שערויה במקום עבודתו של אלבי. עתה טוען האחרון, כי זאת היתה הסיבה לפיטוריו מן המשרה האחרונה שהחזיק בה, וכי אסא עשה זאת בכוונה תחילה. אסא יודע שהטענה היא חסרת שחר, ואף על פי כן אינו יכול לשחרר את עצמו מרגש עמום של אשמה. לפיכך אין בו הכוח לרחות מעליו את העלוקה שנטפלה אליו והמוצצת את דמו. הוא מניח לאלבי להשתלט על חייו יותר ויותר. הוא נותן לו לפלוש אל ביתו ולעשות בו כבתוך שלו, ובאותו זמן — להשפיל אותו בדיבורים אנטישמיים. אסא יודע כי אלבי מנצל אותו ובנו לו באותו זמן, ואף על פי כן, במשך זמן ממושך אין הוא מוצא בו את העוז להיפטר ממנו. התמרמרותו של אסא הולכת וגוברת נוכח מעשיו המחוצפים יותר ויותר של אלבי, אבל מעניין שנקודת המפנה חלה רק כאשר הלה משתמש בביתו למעשים בלתי מוסריים. או אז פורץ זעמו של אסא לבנטל והוא משליך אותו מתוך ביתו ומתוך חייו. בסיומו, שאינו מוסיף מבחינה ספרותית אבל מעניין מבחינת המוטיבים שביצירה, פוגש אסא את אלבי אחרי שנים מספר, כשהלה חזר — לאפתעתו — לחיים מיושבים במידה מסוימת, אף שלא נטש את השתייה.

אלבי מתנודד איפוא בין רצונו להיות חבר מכובד בחברה, לבין עצלותו ושתיינותו הדחופות אותו אל מחוץ לגבולותיה. אסא הוא האדם החלש, הנותן לאלבי להשתלט עליו, אבל רק עד לגבול מסוים. כששלמותו המוסרית מועמדת בסכנה, הוא מוצא בקרבו את הכוח לעמוד על שלו, אם כי הנחיצות לאגור כוח זה גורמת לו עגמת נפש רבה. וילהלם, גיבור הספר „תפוס את היום“ (Seize The Day) מאחד בתוכו את שני היסודות. הוא אדם שאינו מוצא מקומו. נטש לימדיו במכללה כדי לבלות שנים בהוליבוד מתוך תקווה להיות לשחקן. כשלוך בהוליבוד גורם לו ליהפך לסוכן נוסע, משרה שבאמצעותה הוא מרוויח יפה, אבל פגיעה בכבודו ע"י החברה שבה עבד גורמת לו להתפטר, והוא נשאר מחוסר עבודה, מחוסר דבר לעשותו ומקום ללכת אליו, ומחוסר תקווה. חייו הם כשלוך גמור: הוא לא הצליח לבסס אותם מבחינה כלכלית ואף לא הצליח לקיים יחסים עם אנשים אחרים. אשתו, שממנה נפרד, מוסיפה לרדת לחייו; אביו שבו הוא תלוי תלות אינפואנטילית, בו לו; האדם שבו נתן אמונו מתגלה כרמאי. וילהלם מגיע לידי רחמנות עצמית וחוסר אונים של ילד. ואף על פי כן אין הוא נכנע ללחץ מצד אביו ואשתו לנסות לשוב ולהתקבל למקום העבודה שממנו התפטר. גם במצב של יאוש אין הוא נכנע עד הסוף. מוכה ומושפל, חסר יכולת להשיב מכה תחת מכה למרעיו או לשקם את חייו בדרך של כבוד, הוא מוצא לו פורקן בככי. במצב זה נפרד ממנו הקורא.

אוגי, גיבור הספר The Adventures of Augie March, הוא אדם, שאחרים מנסים תמיד להתאים אותו לתכניותיהם. אשה אחת לוקחת אותו עמה למכסיקו, אשה שניה — לפאריס; מכר אחד מנסה להפוך אותו לפושע שני — לסטודנט, שלישי — למהפכן, אחיו — לאדם עשיר ומצליח. אוגי נכנע לכל אחד, אבל רק לזמן קצר ואחר כך — כקפיץ שמתחו אותו — הוא שב למצבו הקודם, מצב של אדם שאינו מוצא יעד לעצמו. הוא מכיר שעולם הפשע לא נוצר למענו. מאידך גיסא אין הוא יכול גם למצוא את מקומו במכללה, אולי משום שאינו יודע מה ברצונו ללמוד. אחיו רוצה שישא נערה עשירה ויהיה איש עסקים מצליח ומכובד. אוגי מנסה ללכת בדרך זו, אך עד מהרה הוא מכיר שאין ביכולתו לסגוד לעגל הזהב והוא מתמרד. אולם אין לו אלא אחר, שבשמו הוא מתמרד. הוא מוסיף לפסוח על שתי הסעיפים, בין חיים מיושבים לבין חיים הרפתקניים ואין לו דרך שבה ימצא סיפוק. לרגע נדמה לו שיעודו להיות מורה ומחנך, אך עד מהרה מתברר לו שגם זו אינה דרכו. אנו עוזבים אותו כשהוא עוסק בעסקי שוק שחור, אך נפשו סולדת מהם והוא שואף לבית ולמשפחה. כך מיטלטל גיבורנו בדרכים שונות, מכניע עצמו להשפעות שונות, אך אף לאחת אינו נכנע לחלוטין, ונשאר עד הסוף הוא עצמו, האדם המחפש ואינו יודע מה.

גם „הנדרסון, מלך הגשם“ (Henderson The Rain King) מחפש את הבלתי מוגדר, הבלתי ידוע, מיליונר (נוצרי) ובעל משפחה, עשוי היה למצוא שלוה בתוך ביתו ובתוך מסגרת החיים המקובלים לאדם בעל אמצעים כמוהו.

אך בתוכו יש קול הקורא בלי הרף „אני רוצה, אני רוצה“. הקול חזק דווקא משום שאינו מגדיר מה הוא רוצה. אותו כוח פנימי של משיכה אל הבלתי ידוע, גורם לו להגדרת סוג נטוש את חייו השלווים ודוחף אותו לצאת למסע לחלקים הבלתי ידועים של אפריקה. בנסעו לא ברור להנדרסון מה הוא מבקש, אך בחזרו ברור לו שלא מצא את מבוקשו. עם סיום הספר, הנדרסון, אדם בגיל שבו רוב האנשים יוצאים לפנסיה, מחליט להתחיל בדרך חדשה: ללמוד רפואה. אך אין רמז לכך אם אמנם כאן ימצא הנדרסון את מבוקשו.

הנדרסון הוא איפוא גיבור נוסף בשורה של גיבורים התוהים ומחפשים להם שביל בחיים.

מהו היסוד היהודי בספריו של שאול בלאו? גיבוריו (להוציא את הנדרסון ואת אלבי) הם בדרך כלל יהודים. ברם, אלה הם יהודים שאינם שומרי דת ומצוות. אין הללו מהססים לשאת נשים נוצריות או לקבור את בניהם בבתי קברות נוצריים. יהדותם מתבטאת אך מעט במסורת, בהזדהות, כל שכן באמונה.

ואף על פי כן, האם פירוש הדבר שאין הם יהודים? נדמה שיהדותם מתבטאת פחות בתודעתם מאשר באפיים, במבנה אישיותם. ניסינו לשחזר את דמות האדם האפיינית ליצירתו של בלאו. במתכון או שלא במתכון נוצרה כאן תמונה של יהודי, או נכון יותר, יהודי גלותי. התלישות, חוסר היכולת להכות שרשים, להשתזר בחיים „נורמאליים“, הצורך בנדודים מתמידים בין שאלה נדודים של מקום, נדודים של עיסוק או נדודים של אורח חיים. הנטייה למחשבה יותר מאשר למעשה; היסורים וההשפלה, העדר היכולת להשיב מלחמה שצרה; החולשה וחוסר היכולת של הגיבורים לעמוד על שלהם בכל הנוגע לענבי ינים חיצוניים ועם זאת העקשנות השקטה שבה הם שומרים על זהותם — כל אלה, למרות שבחלקם הם מצויים אצל האדם המודרני בכלל, נחשבים כאפייניים ביחוד ליהודי המודרני, ועל אחת כמה וכמה בצירופם ובהדגשתם המיוחדת. שניים מן הגיבורים המרכזיים אינם יהודים, אבל גם הם כשאר הגיבורים, הם פרי עטו של סופר יהודי, שיצירתו היא ככלות הכול, עיצוב החוויה הפנימית שלו.

הרמן ווק

הרמן ווק, הפופולארי שבין הסופרים היהודים בארצות הברית, לא זכה בהוקרה מצד חוגים אינטלקטואליים. הוא פונה לקהל הרחב, והקהל נענה לו, אבל האינטליגנציה מסתייגת ממנו. הוא נחשב לסופר קל, שהיצירה שלו נתונה בתחום השעשוע יותר מאשר בתחום האמנות. אותן התכונות המקרבות אותו לקהל הרחב, הן המרחיקות אותו מן החוגים האקדמאיים: הוא שם את הדגש במתח העלילתי, בתיאורים צבעוניים, בפשטות המבנה ובהירות הסגנון, ויותר מכל — בשמרנות התוכן.

הרמן ווק שר שיר הלל לערכי המסורת, דת, חיי משפחה תקינים, צניעות בחיי אישות, נאמנות למולדת — אלה אבני הבנין שמהן בנוי עולמו המוסרי. הוא דובר המעמד הבינוני. הוא דוגל בחיים מסודרים, מבוססים, שבהם המחר הוא המשך ישיר לאתמול; שבהם אדם מתפרנס בכבוד, נושא אשה, מקים משפחה ומגדל בנים ובנות לחופה ולמעשים טובים. אין פירושו של דבר, כמובן, שגיבוריו הולכים תמיד בדרך זו. אדרבה, בדרך כלל הם יורדים מדרך המלך, אבל רק לתקופה מוגבלת. לעתים רחוקות עולה מתוך יצירתו דמות של סוטה שאין לו תקנה, והסופר דן אותו תמיד לשבט. הוא מבחין באופן חד בין הטיפוס הזה לבין מי שסטה עקב חיפושי דרך נבוכים, שאצלו הירידה היא צורך עליה.

ווק מגלה תמיד הבנה רבה לסטיה של גיבוריו ולזמן מה נראה כאילו הוא אף תומך בה ומצדיק אותה. אולם ברגע המכריע חלה נקודת מפנה, והיא חלה בכל אחד מספרי ווק, ללא יוצא מן הכלל, לעתים בתחילת הספר ולעתים בסופו, בעמודים האחרונים ממש: סופם של הגיבורים הראשיים שהם חוזרים בהם ושבים לדרך הישר. יש סופרים שגיבוריהם שבים לחיים קונבנציונאליים תוך כניעה ללחץ חברתי, משום שאינם חזקים במידה הדרושה לעמידה על שלהם. סופרים אלה בדרך כלל מודים על הכניעה בצער. לא כן הרמן ווק, שאינו רק מתאר את התהליך אלא אף מחייב אותו.

יש דפוס החוזר למעשה בכל אחת ואחת מיצירותיו. זהו תהליך דיאלקטי עם תיוה (קונפורמיות) אנטיתזיה (סטיה) וסינתזיה (חזרה לקונפורמיות על דרגה גבוהה יותר, תוך הבנה עמוקה יותר), ששלביו באים זה אחר זה בסדר צפוי מראש (ראה *This is my God*).

את ניצני גישתו של הרמן ווק לסטיה מול קונפורמיות אפשר לגלות כבר ביצירותיו הראשונות, אף שהיא מתפתחת ומתבהרת ביצירות מאוחרות יותר.

ספרו הראשון „אילת השחר“ (*Aurora Dawn*), שנכתב בשנת 1947 מהווה סאטירה הומוריסטית על הפרסומת בארה"ב ועל אלה המתפרנסים ממנה. הללו נוטשים ערכים מוסריים בנסיונם להתעשר בכל מחיר, אפילו במחיר אשם. הגיבור בוגד בארוסתו האהובה עליו ועוזב אותה במטרה לשאת לאשה את בתו של ה„בוס“ הגדול. בדרך זו הוא מקווה להשיג עושר ומעמד במחירי אחד. אולם הוא חוזר בו ברגע האחרון, נוטש את חיי הפרסומת הריקניים, נושא לאשה את ארוסתו וחי חיי אושר שלווים בחוזה החקלאית שירש. הגיבור החיובי ביותר בספר הוא כומר המייצג את ערכי הדת והמסורת בעולם תלוש ומושחת.

ב„נער הכרך“ (*The City Boy*, 1948), מתואר פרק מן הילדות, יש אומרים במדה מסוימת, של ווק עצמו. הסופר מתאר בהבנה נער בן אחת-עשרה שכוחו האינטלקטואלי עולה על כוחו הגופני והנעשה משום כך ללעג ולקלס בעיני חבריו. במחנה הקיץ מגיע הנער לידי משבר נפשי. מתוך יאוש הוא מחליט לבנות מיתקן שעשועים מפואר שיהפוך אותו לגיבור היום. לשם כך הוא „לווה“ כסף מאביו בלי ידיעתו, אלא שהוא מצליח לקחת ואינו מצליח להחזיר. כתוצאה מן המעשה מסתבך האב בצרות חמורות; הנער מתחרט, מתוודה לפני אביו, ובכונה טובה שלא לחזור על המעשה, וזוכה בסליחתו.

ב„הבוגד“ (*The Traitor*), מחזה שנכתב ב-1949, נדון חטא חמור יותר: נסיון מצד איש מדע למסור סודות אטומיים לרוסים. איש המדע חפץ בשלום והוא מאמין שאם הפצצה תהיה בידי שני הצדדים, שוב לא תהיה אפשרות של מלחמה בעולם. נימוק זה נראה כתמים ומסופק ביותר. לא ייפלא איפוא, שגם הגיבור מכיר בכך במהירות, אם כי בעזרת שכנוע מצד המודיעין האמריקני, והוא חוזר בתשובה ואף מסייע בתפיסת ראש המרגלים הרוסי, ותוך כך הוא מקריב את חייו למען המולדת.

היצירה, שבה קנה הרמן ווק את עולמו, היא „המרד על הקיין“ (*Teh Caine Mutiny*) אחד הרומאנים המעניינים ביותר שנכתבו על מלחמת העולם השנייה. בניגוד לספרים רבים שיצאו סמוך לסיום המלחמה, שהיו על הרוב רפורטאזיים וחסרי אחדות פנימית, הרי „המרד על הקיין“ (1951), מצטיין במבנה מגובש ביותר. הספר כולו מרוכז מסביב לבעיה אחת, והוא מתפתח לאטו לקראת משבר, שהוא שיא, הן מבחינת המתח העלילתי והן מבחינת פיתוח הבעיה.

הבעיה העיקרית הנדונה בספר אינה בעית האדם במלחמה, כי אם בעית האדם בצבא. תיאור הועזע העובר על אדם שגדל בחברה דמוקראטית, בשעה שהוא מוצא את עצמו בתוך שיטה אוטוריטארית גמורה; תיאור האופן שבו מאפשרת אותה שיטה לגבוהים בדרגה להתעלל בנמוכים מהם, שהם חסרי ישע — אלה הן הנקודות החזקות של הספר. המצב נעשה חמור, כאשר נוסף לכול נראה המפקד גם בלתי מוכשר למילוי תפקידו. בהתחולל סערה עזה נתונים חיי פקדיו בסכנה. קציני הספינה גומרים אומר להדיח

את רב החובל, ונראה שבכך הם מצילים את הספינה ואת חיי אנשיה, אבל פוגעים במסכת הסמכות הצבאית.

במשפט הצבאי מצליח הסניגור היהודי לזכות את המורדים, בהבליטו את האופי הניאורוטי של רב החובל. אולם אחרי כן, ממש בעמדים האחרונים של הספר, הופך הסופר במפתיע את הקערה על פיה, בתתו כפי אותו פרקליט נאום, המרשיע את המורדים הצעירים ומצדיק את הצבא, לרבות רב החובל. כך נסוג הרמן ווק מן המסקנות של ספרו וראה צורך לסיים בנימה של צידוק המבנה הסמכותי.

ב־Marjorie Morningstar (1955) מעצב הסופר, על רקע יהודי-אמריקני, כמה מן הלבטים הטיפוסיים לנערה מודרנית, בגיל שבע-עשרה. מרגז'ורי היא נערה שואפת ליותר ממה שעשויים להעניק לה חיי יום אפורים של עקרת בית. היא שואפת לקאריירה של מישחק, לגבר העולה על הבעלים המצויים, לחיים מרתקים ורבי ענין. דומה שהיא מוצאת את התגלמות חלומה בנואָל אַירמאָן, בחור מבריק המטביע עליה רושם עמוק במראהו, בדבריו ובכשרונותיו, הנראה גם כמי שיוכל לעזור לה בהגשמת חלומותיה על קאריירה. היא היתה רוצה בנישואין, אבל נואָל, שהשליך מעליו את המסורת היהודית והחליפה באורח חיים בוהמי-הרפתקני, אינו דוגל במוסד קונבנציונאלי זה. לאחר לבטים, המשתרעים על פני עמודים רבים, נענית מרגז'ורי ונכנסת עמו למערכת של יחסים בלתי קונבנציונאליים.

ההצלחות המזהירות שכולם ניבאו לנואָל בוששו לבוא, וממילא אין גם ביכלתו לעזור למרגז'ורי. מגיע הרגע שבו מנתק נואל את יחסיו עמה על ידי בריחה נעזת לפאריז, ששם, לדבריו, הוא עומד להיות לפילוסוף. מרגז'ורי מחפשת אחריו זמן רב, אבל כאשר היא מוצאת אותו לבסוף היא מתאכזבת מאהוב-לבה ונפרדת ממנו.

ואין בכך משום פלא: נואל אַירמן (אישי-אוויר) הוא סמל כל המאוס על נפשו של הסופר — הוא החוטא שאין לו תקנה. בתחילה אנו מתרשמים מן הזוהר המקיף את אישיותו, אבל עד מהרה מבהיר לנו הסופר שלא כל הנוצץ הוא זהב. נואל מתגלה כרב-מלל שאיננו רב-מעלל. נראה שהסופר מגזים באכזריות שבה הוא מוריד את נואל לטמיון. לא רק שאין לנואל כשרון, כוח עבודה וכוח התמדה, אלא שהוא גם מוג'לב ונבל. כאשר מרגז'ורי מוצאת אותו בפאריז, הוא ירד לשפל המדרגה, מתפרנס מכספה של אשה, ונוסע לכל אלה אף לקה במחלה טרופית המכערת את מראהו. מרגז'ורי, שבינתיים נתאכזבה מתקוותה להיות שחקנית, מוצאת לבסוף את בחיר לבה בעורך-דין יהודי, צעיר, פיקח, מצליח, אבל קונבנציונאלי ביותר. היא נישאת לו ומוצאת שלוה לנפשה כעקרת בית, רעיה ואם.

זהו איפוא סיפורה של נערה שסערת נפשה בגיל ההתבגרות גרמה לה לפרוק את העול. אך היא מכירה בעוד מועד, כי הדרך שבחרה בה מובילה למדרון והיא שבה לאורח החיים המסורתי, לרבות המסורת היהודית, ורק בכך היא מוצאת סיפוק ואושר. המחזה „דרך הטבע“ (Nature's Way, 1957) מתאים לדפוס הכללי בשיר ההלל שהוא שר לנישואין כיסוד-מוסד בחיי האדם. המחזה נבדל מיצירותיו האחרות בכך, שהסטיה העיקרית בוצעה לפני תחילתו. הזוג העומד במרכז, נשוי ארבעה חדשים בלבד, ואילו האשה נמצאת בחודש הששי להריונה. העובדה שהנישואין היו נישואי בזק גורמים קשיים ותסבוכות וכמובן — חרטה. אולם סוף ערכי המשפחה לנצח; הבעל והאשה מתפייסים ונולד להם בן למזל-טוב.

על יחסו של הרמן ווק אל היהדות אפשר למצוא רמזים בחלק מיצירותיו הקודמות. היסוד היהודי, כמוטיב חיובי בחיי הגיבורים, בולט ביחוד ב־מרגז'ורי מורנינגסטאר, שבה נתפסת המסורת היהודית כחלק בלתי נפרד מן הערכים הבורגניים היציבים, שאותם משליכה הנערה מאחוריה ואשר אליהם היא שבה. אולם על כל היקפו של יחס זה, שהעמיק כנראה במשך השנים, ניתן לעמוד רק מתוך ספרו האחרון „זה אֵלֵי“ (This Is My God, 1959). הספר הוא מעין סיכום קצר ונוח לקריאה של יסודות היהדות, כפי שהסופר רואה

אותם. אין זה ספר תיאולוגיה למלומדים, אף לא ספר לימוד ליהודים שומרי מצוות. ערכו ומטרתו אינם בחידושים למי שקרוב ובקיא, כי אם בנסיון להשפעה מקרבת למי שהתרחק, וזוהי מעין קריאה להתעוררות התודעה היהודית.

הסופר מזדהה עם הזרם האורתודוקסי ביהדות ארה"ב. בניגוד לרפורמיים, אין הוא סבור שפג טעמן של תרי"ג מצוות. אין אלו תקנות היגיינה מיושנות, כי אם סמלי פולחן הבאים לקרב את האדם לבוראו. אין וזק רואה במצוות עול שאין לשאתו. אמנם, הן מטילות הגבלות על האדם, אבל אינן מונעות ממנו הנאה מחיי יום-יום. ליהדות — יחס חיובי לחיי העולם הזה. בניגוד לנצרות אין היא רואה את האדם כרע מיסודו ואת חיי הבשרים כחטא קדמון. היהדות מקפידה על קיום טהרת המשפחה, אבל אין היא דורשת מן האדם להינזר. אדרבה, המצווה הראשונה בתורה היא „פרו ורבו". מי ששומר שבת אמנם מוגבל במעשיו. אף על פי כן, ואולי משום כן, הוא יכול ליהנות הנאה של ממש מיום המנוחה. וכך גם בשטחים האחרים. התורה אינה דורשת למעלה ממה שאפשר לקיים. כתוב: „וחי בהם", כלומר: יכול אדם לקיים מצוות ויחד עם זאת לחיות חיים טובים ונעימים.

למרות היותו אורתודוקסי, מסתייג וזק מן האורתודוקסים הקיצוניים, המחמירים שלא לצורך, המקיימים חומה בינם לבין העולם שבו הם חיים ועוצמים עיניהם ביחס למציאות המתחדשת. לדעתו, אין היהדות דורשת כל אלה. טיבה בכך שהיא מגלה כוח חיות יוצא מן הכלל בנסיבות חיים משתנות, וגם בתקופה החדשה עדיין לא נס ליחה של הדת עתיקת היום.

הרמן וזק מנסה איפוא להוכיח, שאין היהדות עומדת בסתירה לחיים המודרניים ולמחשבה המודרנית. הסופר מדבר אל האדם המודרני בלשונו של האדם המודרני. אין אצלו אמונה עיוורת, כי אם התגברות על ספק מתון. הוא מודה שאין אדם יכול לדעת בוודאות שאלוהים ישג, ואף על פי כן הוא מאמין בו. אין ספק, שהיהדות כשלעצמה היא נכס שכדאי לשמר. הסופר מכיר ומבין את כל הטענות האפיקורסיות, אבל מנסה להפריך אותן וחוזר אל האמונה.

ככל שהדבר יראה מזור, עובדה היא שספרו האחרון של וזק, דומה ביסודו לדפוס שמצאנו ביצירותיו הקודמות. אותו תהליך המחשבה הדיאלקטי חוזר כאן מספר פעמים, אף שאינו נישא, כמובן, על ידי גיבורים. וזק מעורר את הספק, מסביר את הגישה הביקורתית ולרגע נדמה שהוא מצדיק אותה, אבל מיד הוא מביא את הנימוק הנגדי, את הגישה המסורתית, והיא תמיד הדיבור האחרון.

הדילמה של הסטיה מן הקונפורמיות והגטיה לערכים חברתיים מקובלים, תופסת מקום מרכזי ביצירתם של סופרים מודרניים רבים, מדוסטויבסקי עד המינגוויי. גם אצל הרמן וזק הדילמה הזאת עומדת בבסיס היצירה. יותר משהוא נבדל מסופרים, הנחשבים לרציניים יותר, בסוג הבעיות שהוא מעורר, הוא נבדל מהם בסוג הפתרונות שהוא מספק. יש סופרים שאינם מהססים לסיים את ספריהם בנימה של ספק והיסוס; הרמן וזק מציא תמיד פתרון משיב רצון. יש סופרים המשאירים לעתים את הקורא במצב של לבטים וחשבון נפש; הרמן וזק מעניק לו תמיד שלוה.

גיבוריו של וזק מגיעים אל המנוחה ואל הנחלה עם שובם לתוך מעגל הערכים החברתיים המקובלים. הסופר מחייב את התהליך משום שהוא דוגל בשמירת דפוסי החיים הקיימים. סטיה אצלו היא תמיד ריקנית ותפלה. אין הוא מכיר באפשרות של חידושים חיוביים, בחריגה מן המסגרת כאמצעי ליצירת דפוס חדש. כך הוא הופך את הסטאטוס קוו למחויב המציאות, את ההווה — לעתיד, את המצוי — לרצוי.